

*Ta'lim-i Lisân-ı Rumî ve Dil Öğretim Yöntemi**

Ta'lim-i Lisân-ı Rumî And Language Instruction Method

Gökhan ÖLKER**

ÖZET

Göktürklere kadar uzanan Türk - Rum münasebeti bazı dönemlerde artarak günümüze kadar devam etmiştir. Ta'lim-i Lisân-ı Rumî Osmanlı Devleti döneminde iki dilli olarak yazılan bir Rumca öğretim kitabıdır.

Biz bu çalışmamızda Ta'lim-i Lisân-ı Rumî'den hareketle hem 19. yüzyıldaki Türk-Rum ilişkisini hem de Osmanlı Devleti tarafından Rumlara verilen eğitim serbestliğini ortaya koymaya çalışacak ve eseri değerlendireceğiz. Ayrıca kitaba hâkim olan yabancı dil öğretim yöntemini tespit edecek ve bu yöntem hakkında bilgi vereceğiz.

ANAHTAR KELİMELELER

Ta'lim-i Lisân-ı Rumî, Yorgaki Ohani, Yabancı Dil Öğretimi, Dil Bilgisi – Çeviri Yöntemi, Türk-Rum İlişkisi

ABSTRACT

Relation of between Turkish and Greek which is prolonged to Köktürk has been cotinued until today by increasing definite time Ta'lim-i Lisân-ı Rumî is a Greek instruction book which was written in the Ottoman Empire by being two language.

We will assess the work and determine both relation of between Turkish and Greek in XIX. century and freedom of instruction which was given by the Ottoman Empire in respect of Ta'lim-i Lisân-ı Rumî in this study. In addition we will determine foreign language instruction method which was dominate the book and give information about this method

KEY WORDS

Ta'lim-i Lisân-ı Rumî, Yorgaki Ohani, foreign language instruction, grammer and translation method, relation of between Turkish and Greek.

* Bu makale "Ta'lim-i Lisân-ı Rumî (Metin ve Dil Öğretim Yöntemi)", [Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya 2005] adlı Yüksek Lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği ABD.

I. Giriş

I.I. Rum Kelimesi

İslâm kaynaklarında Rum kelimesi “Romalılar Devleti” veya Bizanslıların kendi ülkelerine verdikleri Romania adına dayanan bir isimdir. Roma ve Bizans imparatorlukları için olduğu kadar Anadolu coğrafyası için de kullanılmıştır. Rum kelimesi Orhun yazıtlarında Purum biçiminde geçmektedir. Bu kelime Göktürkler ile Bizans arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi üzerine Türk boyları arasında Urum biçiminde Bizans İmparatorluğu topraklarına verilen bir ad hâline gelmiştir. Oğuzların yerleşmesinden sonra ise bu bölgeye mahsus bir isim olmuştur. Bu nedenle Anadolu Selçuklu Sultanlığına da Rum Selçukluları adı verilmiştir (Rum, 1978: 456).

II. Anadolu’da Türk - Rum İlişkisi

Türklerin Anadolu’ya çok daha önceki dönemlerde geldiklerine ve yerleştiklerine dair bazı veriler bulunmakla birlikte, bu coğrafyanın Türkleşmesi 11. yüzyıldaki Oğuz fetih hareketleriyle şekillenmiştir. Takip eden yüzyıllarda, hızla artan bir şekilde Türk nüfusunun yoğunlaştığı ve demografik yapıyı kendi lehine değiştirdiği görülür. 12. yüzyıldan itibaren bölgenin “Türkiye” diye adlandırılması da bu yeni durumu yansıtmaktadır.

Demografik yapının değişmesi Bizans döneminden gelen Ortodoks Rum hakimiyetini yok etmiş, yerine Müslüman Türk hakimiyetini getirmiştir. 1453’te İstanbul’un ve 1461’de Trabzon’un Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle bu hakimiyet son şeklini almıştır (Vahapoğlu, 1992: 16).

Bizans idaresinin tebasına karşı olumsuz uygulamaları sonucunda Rumlardan ve diğer gayrimüslimlerden İslam’a geçişler olmuştur. Bu da Anadolu’daki Müslümanların çoğunlukta olma durumlarını daha çok sağlamlaştırmıştır. Ancak Anadolu’daki Hristiyan toplumlarından hiçbirinin yok olduğu söylenemez. Bu geçişler Anadoludaki mevcut demografik yapıyı etkileyecek bir seyirde olmamış, Anadolu birinci dünya savaşına kadar müslüman ve müslüman olmayanların karışımından oluşan bir nüfusa sahip kalmıştır (McCarthy, 1998: 1).

II.I. 20. Yüzyılın Başı İtibarıyla Demografik Yapı ve Rumlar

Osmanlı Devletinde Müslüman olmayanların Anadolu'daki yerleşmeleri genel olarak şu şekildeydi: Rumlar kuzey ve batı yanda, deniz kıyısı vilayetlerinde bulunmaktaydılar. Yahudiler Batı Anadolu kentlerindeydi. Ermeniler Doğu Anadolu'daydı ama iç kesimlere de dağılmış durumdaydılar. Doğuda daha küçük hristiyan topluluklar da (Süryanî, Nesturî vd.) vardı.

Konunun daha da netleşmesi için 1911 – 1912 yıllarında yapılan Anadolu'daki nüfus sayımından elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (McCarthy, 1998: 14).

<u>Yöre</u>	<u>Müslüman</u>	<u>Rum</u>	<u>Ermeni</u>	<u>Diğer</u>	<u>Toplam</u>
Hüdavendigâr	1 598 583	208 362	97 616	15 228	1 919 789
Aydın	1 734 179	384 732	25 059	50 449	2 194 419
Kastamonu	1 305 279	29 984	13 702	1 425	1 350 390
Trabzon	1 178 655	258 465	68 326	44	1 505 490
Sivas	1 196 300	90 419	182 912	3 207	1 472 838
Ankara	1 263 199	53 452	125 616	1 822	1 444 139
Konya	1 542 331	121 812	24 858	1 387	1 690 388
Adana	573 256	14 825	74 930	3 567	666 578
Haleb	1 017 539	25 474	123 129	23 536	1 189 678
Bitlis	408 703	0	191 156	11 532	611 391
Mamuret el Aziz	564 164	1 227	11 043	3 807	680 241
Diyarbakir	598 985	2 355	89 131	63 980	754 451
Van	313 322	1	130 500	65 974	509 797
Erzurum	804 388	5 811	163 218	779	974 196
İzmit	271 751	47 973	69 225	541	389 490
Biga	<u>165 508</u>	<u>9 441</u>	<u>2 805</u>	<u>5 323</u>	<u>183 077</u>
Toplam nüfusa oranı	%82,89	%07,15,	%08,52	%01,44	%100
Toplam:	14 536 142	1 254 333	1 493 276	252 601	17 536 352

Birinci Dünya savaşının sona ermesinden önce Yunanistan'a ufak çapta Rum göçünün olduğu söylenmekte ise de bu kesin verilerle desteklenmemektedir. Rum göçünün asıl gerçekleştiği dönem, Yunan - Türk savaşında Yunanlıların yenilmesi üzerine (1922) kendini göstermiştir. Anadolu'nun batı yanındaki Rumlardan çoğu, Yunan birliklerinin geri çekilmesinden önce yahut onlarla birlikte, ülkeyi terketmiştir. Kuzeyin ve Doğu Trakya'nın Rumları da kısa bir süre sonra onları izlemiştir (McCarthy, 1998: 137). Yüzyıllar boyunca bir arada yaşayan iki unsurun ayrışmasını gerekli kılan bu yeni durum, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan mübadele anlaşması ile resmî bir ayrışmayı da beraberinde getirmiştir. 30 Ocak 1923'te imzalanan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavele ve Buna Bağlı Protokol" ile İstanbul dışında Anadolu'da yaşayan Ortodoks Rumların Yunanistan'a gönderilmeleri karar altına alınmıştır (Öztürk, 2003: 15). Bu anlaşmanın kuralları gereğince Yunanistandaki müslümanlara karşılık Anadolu'daki Rumlar Yunanistan'a gönderilmişlerdir.

II.II. 20. Yüzyıl İstanbulundan Hareketle Rumların Sosyal Durumu

Osmanlı Devleti içinde Rumların en yoğun yaşadıkları bölge İstanbul'du. Genel olarak denize yakın ve Müslüman halkın yaşadığı merkezlerden uzak yörelere yerleşmişlerdi. Surlar dışındaki kimi İstanbul semtleri, Rum nüfusun önemli bir kesimini ya da çoğunluğunu oluştururdu. Galata'da Batılı tüccarlar ve gene ticaret yapan Yahudilerle Rumlar yarıştırdı. Yarış hem ticaret alanında hem de "lüks" bir yaşam sürdürme alanında oldu. Üsküdar'da Rumlar Anadolu ticareti alanında çalıştılar. 17. yüzyılda Rum tüccarlar Fransız tüccarlarıyla rekabet etti, Rumlar ayrıca Kuruçeşme, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Çengelköy gibi yörelerde de yoğun olarak yaşadılar.

Kenar semtlerdeki genellikle küçük ve gösterişsiz olan kiliselerin etrafında barınan Rumların üst ve daha zengin kesimini, 18. yüzyılda tüccarlar, inşaat ustabaşları, doktorlar, kuyumcular, saatçiler, tercümanlar oluştururdu. Bütün bu insanlar Rum milleti olarak "millet başı" olan patriğin yönetimi ve sorumluluğu altında yaşamakla birlikte kendilerine özgü "yerel cemaatler" de (koinotes) oluştururlardı (www.megarevma.net/tarihce.htm, 24.06.2005)

II.III. Osmanlı Döneminde Rumların Eğitimi ve Öğretimi

Osmanlı Devleti'nin azınlıklara tanıdığı serbestlik çerçevesinde onlara kendi dillerinde eğitim yapma hakkının verilmesinden yararlanan Rumlar da kendi kiliselerini kurmuşlar ve kendi eğitim-öğretim kurumlarını açmışlardır. Bu kurumlar dinî niteliği ağır basan bir eğitim düzenini benimsemişler, dolayısıyla da

kiliselere bağlı kurumlar hâlinde teşkilatlanmışlardır. Zamanla da bu kurumlar örgün eğitim-öğretim kurumu hâline getirilmişlerdir. Bir süre bu şekilde devam ettikten sonra Osmanlı Devleti'nin parçalanması yönünde planlar tatbik eden batılı devletlerin güdümüne girmeye başlayan bu eğitim kurumları, buna bağlı olarak da ilgili devletlerin siyasî amaçları doğrultusunda Osmanlı Devleti aleyhine olan her türlü faaliyette yerlerini almışlardır (Polat, 1986: 440).

Tanzimat'ın getirdiği yasal değişikliklerden yararlanarak Rumlar, söz konusu dönemde Tanzimatın "eğitim yoluyla Osmanlılık" politikasından özellikle kaçınmışlardır. Heybeliada'da papaz yetiştirmek amacıyla bir Ortodoks İlahiyat Okulu kurmuşlardır. Patrikhane, bu okulda papaz görünüşlü ihtilâlciler yetiştirip bunları yurdun en ıssız yerlerindeki Rumlar ile yüzyıllardır Türkçeden başka dil bilmeyen Ortodoks azınlıklar arasına göndererek Türk düşmanlığı yapmış, "Büyük Yunanistan" ülküsünü geliştirmeye çalışmıştır (Büyükkarcı, 2003: 25).

Ayrıca maddî imkânları iyi olan Rum aileler çocuklarını yurt dışına eğitime göndermekteydiler. Bilhassa İtalya üniversitelerine gönderilen bu gençler, felsefe, tıp gibi ilim dallarında eğitim gördükleri gibi, bir yabancı dili de mükemmel şekilde öğrenmekteydiler. Türklerin yabancı dil öğrenimini uzun süre ihmal etmeleri ve Avrupa üniversitelerinde yetişen Rum gençlerin yabancı dil bilimleri sonucunda Rumlar, Osmanlı Devleti'nin dış işlerinde etkili hâle gelmişlerdir. Bu durum onların Osmanlı diplomasisinde güçlerini iyice arttırmıştır. Bu ise ileride Osmanlı Devleti'nin aleyhine olacaktır (Tosun, 1998: 4).

İstanbul'dan başka İzmir, Bükreş, Sakız, Ayvalık gibi yerlerde Rum tüccarları tarafından açılan okullarda, dinî konulardan çok Yunan klasikleri, matematik ve doğa bilimleri okutulmaya başlanmıştı (Polat, 1986: 440).

Göktürklere kadar uzanan Türk-Rum münasebeti özellikle Osmanlı Devletinde üst seviyededir. Türk-Rum nüfus mübadelesine kadar Rumlar İç Anadolu, Karadeniz ve İstanbul'da yoğun olarak bulunmuşlardır. Bilhassa İstanbul'daki Rumlar kültürel alanda oldukça etkin olmuşlardır. Toplum içinde genelde sanat ve ticaret ile uğraştıkları için müreffeh bir hayat süren Rumlar, kendi dillerini korumak ve öğretmek amacıyla birçok eser kaleme almışlardır. Bu hususta okullar açmışlardır. Birçok Rum bizzat devlet okullarında hocalık yapmıştır.

III. Ta'lîm-i Lisân-ı Rumî

Osmanlı Devleti'nin Rum nüfusa tanınmış olduğu eğitim-öğretim hakkı çerçevesi içinde Osmanlıca - Rumca iki dilli Rumca öğretimine yönelik, bilhassa 19. yüzyılın ikinci yarısında, birçok dil öğretim kitabı ve sözlük yayımlanmıştır.¹ Bu eserlerden birisi de Mekteb-i Sultani ve Mekteb-i İdadi-yi Mülkiye muallimi Yorgaki OHANİ tarafından kaleme alınmış olan ve ders kitabı olarak da okutulan "Ta'lim-i Lisân-ı Rumî" adlı kitaptır. 1886 yılında Maarif Nezaretinin izniyle İstanbul'da bastırılan eser, liselerin programına dâhil edilmiştir.

III.I. Ta'lim-i Lisân-ı Rumî'nin İçeriği

222 sayfadan oluşan eser, esas itibarıyla dört kısımdan meydana gelmektedir. Bunlar "elifbâ, kıraat, sarf, mükelâmât" olarak sıralanmaktadır. Bu kısımlar kendi içlerinde derslere ayrılmaktadır. Eserde öncelik okumaya verilmiş, ardından dil bilgisi konularına geçilmiştir. En son bölümde çok az konuşmaya yönelik parçalar verilmiştir. Şimdi bu dört kısmı ve bunların içindeki dersleri inceleyelim:

Birinci kısım: Yazar burada Rum alfabesini tanıtmıştır. Harflerin büyük ve küçük şekillerini vermiş, küçük şekillerin altlarına harflerin adlarını yazmıştır. Daha sonra el yazısının büyük ve küçük şeklini vermiştir. Harfleri genel bir tanıttıktan sonra yazar konuları ders ders işlemeye başlamış, bu kısımda toplam on bir ders işlemiştir.

Birinci derste harfler ele alınmış ünlü ve ünsüz harfler ayrı ayrı anlatılmıştır. Dersin sonunda bütün sessizler müstakil seslilerin tamamıyla, bir sessiz bir sesliden meydana gelen heceler şeklinde sırasıyla verilmiştir.

İkinci derste Rumcada vurguyu göstermeye yarayan "med" ve "nefhat" denilen işaretler tanıtılmıştır.

Üçüncü ve dördüncü derslerde tekrar hecelere dönülmüştür. Heceler tanıttıktan sonra bir, iki ve üç heceli kelimelere örnekler verilmiştir. Kelimelerde herhangi bir düzen takip etmemiş, kelimeler rast gele seçilmiştir. Yapım ekli kelimelerin yanı sıra bazen çekim ekli (istiyorum, içiyorum gibi) kelimeler de örnek olarak verilmiştir.

¹ bk. FARDİS, A.T. (1860); *Hazine-i Lügat-ı Rumiye ve Osamaniye*, İstanbul: Anatoli Matbaası. HLORİDİS, Yanko (1899); *Kamus-ı Osmani*, İstanbul: Ektog Matbaası. MİDİOPOGDOS, İ.P. (1897); *Kamus-ı Rumi*, İstanbul: Yoniki Penayotidis Matbaası. MİLYOPOLOS, Yanko (1894); *Lügat-ı Türkiye-Rumiye*, İstanbul. OHANİ, Yorgaki (1886); *Ta'lim-i Lisan-ı Rumi*, İstanbul: Kasbar Matbaası. TİNİDİ, Kotsan Paşa (1880); *Usul-i Lisan-ı Rumi*, İstanbul: Neologos Matbaası.

Beşinci derste, daha önceki derslerde anlatılanlar, sıfat tamlaması hâlinde örneklendirilmiştir. Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu derslerde harfler tanıtılmaya devam edilmiştir. Onuncu derste, üzerine geldiği harfi aslî sesiyle okutan bir işaret tanıtılmış, on birinci derste ise daha önce anlatılanlar yine sıfat tamlaması şeklinde örneklendirilmiş ve dersin sonunda noktalama işaretleri tanıtılmıştır.

İkinci kısım: Burada “Kıraat” başlığı altında otuz iki adet okuma parçası bulunmaktadır. Birinci kısımda ses değerleri gösterilen Rum alfabesiyle metinler verilmiş, okuma ve dinleme pratiği yapılma yoluna gidilmiştir.

Üçüncü kısım: Yazar bu kısımda Rumca grameri (sarf) tanıtmıştır. Eserde asıl yer kaplayan bu kısımdır. Burada toplam 23 ders vardır. Derslerde ana hatlarıyla şu konuları işlenmiştir:

Birinci ve ikinci derste harfler ile daha önce bahsedilen işaretler tekrar edilmiş, birinci kısımdan farklı olarak burada konu sonuna alıştırmaya eklenerek uygulamaya geçilmiştir.

Üçüncü derste hece düşmesi ve hece kaynaşması anlatılmış, dördüncü derste kelime türleri genel hatlarıyla tanıtılmıştır. Beşinci derste tanım edatı (harf-i tarif) anlatılarak çekimler yapılmıştır. Altıncı, yedinci ve sekizinci derste çok geniş bir şekilde ve bol örnekli (ism-i mevsuf olarak adlandırılan) isim incelenmiştir.

Dokuzuncu, onuncu ve on birinci derslerde sıfat çeşitleri (derecelendirme sıfatları, sayı sıfatları) anlatılmıştır.

On ikinci ders zamirlere ayrılmış; şahıs, işaret, soru, bağlama, aitlik, belirsizlik, dönüşlülük ve işteşlik (biribiri) zamirleri anlatılmıştır.

On üçüncü, on dördüncü, on beşinci, on altıncı, on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu derslerde fiiller işlenmiştir. Fiillerin çatıları (etken, edilgen, geçişli ve geçişsiz) verilmiş, zaman çekimleri yapılmıştır. Çekimler etken ve edilgen olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Etken fiiller altı ana başlık altında çekimlenmiştir.

I- Sûret-i ahbâriye: Haber kipleri başlığında yedi zamanda çekimlenmiştir.

a – Hâl (şimdiki zaman)

b – Hikâye-i hâl (şimdiki zamanın hikâyesi)

c – Mazi (görülen geçmiş zaman)

ç – Müstakbel-i mütemadî (uzak gelecek zaman)

d – Müstakbel-i ânî (yakın gelecek zaman)

e – Mazi-i naklî (öğrenilen geçmiş zaman)

f – Hikâye-i mazi-i naklî (öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi)

II- Sûret-i inşâiye: Dilek-istek kipi, şimdiki zaman (çözeyim) ve yakın gelecek zaman (çözeyim) da ayrı ayrı olarak çekilmiştir. Türkiye Türkçesindeki istek çekiminden anlam olarak iki çekimin de herhangi bir farklılığı yoktur.

III- Sûret-i temenniye: Bu başlığı Türkiye Türkçesinde ayrı bir çekim olarak ele almıyoruz. Türkçedeki isteğin hikâyesi ve gelecek zamanın hikâyesi sırasıyla “hikâye-i hâl fi'l-mazi” (çöze idim) ve “mazi” (çözecek idim) adı altında bu grupta verilmiştir. Yine Türkçe olarak karşılığı verilmeyen “mazinin diğer şekli” adı altında bir çekim daha yapılmıştır.

IV- Sûret-i emriyye: Emir çekimi yapılmış ancak 1. şahıslar verilmemiştir. Yine burada da emir çekimi Yorgaki Ohani'nin tabiriyle şimdiki zaman (çöz) ve yakın gelecek zamanda (çöz) çekilmiştir.

V- Masdar: Fiilin şimdiki zamanda (çözmek) ve yakın gelecek zamanda (çözecek olmak) mastar şekilleri verilmiştir.

VI- Fer^c-i fiil. Bu başlıkta ise fiilin şimdiki zamanda (çözen) ve geçmiş zamanda (çözmüş olan) –an ve –en sıfat fiil ekini almış hâli verilmiştir.

Edilgen fillerin çekimi de, Rumca dil bilgisi değişikliklerinin dışında çekim olarak etken ile aynı şekildedir.

Yirminci derste harf-i cer², yirmi birinci derste ise zarflar (zaman, mekan, tekrar ve tarz zarfları) anlatılmıştır. Yirmi ikinci ve yirmi üçüncü derslerde kısaca bağlaçlar ve ünlemler tanıtılmıştır.

Dördüncü kısım: Yazarın “mükelâmât” adı altında en sonda verdiği kısa konuşma metinleri “evde, mektepte, gezmede, sofrada” başlıklarıyla dört kısımdan oluşmaktadır. Konuşma kılavuzu mahiyetindeki bu bölümden Grek harfli metinler ve okunuşu ile Osmanlıca karşılıklarının çeviriyazısı aşağıdaki örneklerdeki gibidir:

² “Harf-i cerler Türkçenin son çekim edatlarına ve isim çekim eklerine karşılıktır” (Timurtaş, 1997: 229).

En Tō Oikō [En Tō Īkō] (Evde)

Καλή ἡμέρα σας.

[Kali imera sas.]

(Sabâh-ı şerîfler hayr olsun.)

Πῶς εἶσθε σήμερον;

[Pōs isthe simeron]

(Bu gün nasılsınız?)

Εἶμαι καλλίτερον ἀπὸ χθές, διότι ἐκοιμήθον καλῶς τὴν νύκτα ταύτην.

[Īme kaliteron apo hthes, dioti ekohithon kalōs tin nikta taftin.]

(Dünden daha iyüyüm çünkü bu gice iyi uyudum.)

.....

En Tη Σχολη [En ti sholi] (Mektebde)

Χθές δὲν ἐμελέτησα τὰ μαθήματά μου.

[Hthes den emelethisata mathimata mu.]

(Dün derslerimi okuyamadım.)

Διατί;

[diati?]

(Ne için?)

Μετέβην εἰς τὸν περίπατον καὶ δὲν μοι ἔμεινε καιρός.

[Metevin is ton peripaton ke den mi emine keros.]

(Gezmege çıktı! İmdan vaktim kalmadı.)

Εἰς τὸν διδάσκαλον σήμερον τί θὰ εἴπης;

[Īs ton didaskalon simeron ti tha ipis?]

(Bu gün hocaya ne diyeceksin?)

.....

III.II. Ta'lim-i Lisân-ı Rumî'nin Değerlendirilmesi

Ta'lim-i Lisân-ı Rumî bir Rumca öğretim kitabıdır.³ İki dilli olarak yazılan eser "Elifbâ, Kıraat, Sarf ve Mükâlemât" başlıklarıyla dört ana kısımdan oluşmaktadır. Kısımlar da kendi içlerinde derslere ayrılmıştır. Konular ders ders anlatılmış, bazen konun uzunluğuna ve ehemmiyetine göre bir konu birkaç ders devam etmiştir.

³ ...velî niçmet-i a'zâm u aqdes efendimiz hazretleri ma'ârif uğurunda anbean şarf-ı bîveriyle geldiği meşhûd-ı dîde-i şükrân ve ibtihâcımız olan himemât-i seniyye-i mülükânelerinin cümle-i âşâr-ı cemîlesinden olarak çend sene muqaddem Rumcanın mekâtib-i şâhâneye müdâvim nevesidegâne tadrîsi huşûsunu emr ve fermân buyurmuşlardı ol vaktiden beri Rum lisânı dersleri mekâtib-i şâhâne programlarına idhâl olunmuş... (Ölker, 2005: 48).

Eserin ağırlık noktasını dil bilgisi konuları oluşturmaktadır. Öğrenciye Rum alfabesi ve ses değerleri öğretildikten sonra özellikle fiiller konusu eserde ayrıntılı olarak işlenmiştir. Anlatılan her konudan sonra o konu ile ilgili örnekler verilmesine rağmen eserin en büyük eksikliği alıştırma azlığıdır. Harfler ve heceler tanıtılırken konu sonunda alıştırma veren yazar, dilbilgisi kısmında bu uygulamadan vazgeçmiştir. Sadece konuları anlatıp örnek vermekle yetinmiştir.

Eser genel anlamıyla bir dil bilgisi kitabıdır. Her ne kadar eserin sonunda dört adet konuşma metni verilmişse de bunlar, bir dili konuşmayı öğretecek yeterli uzunluğa ve özelliğe sahip değildir.

Yazar kelime türlerini anlatmaya isimlerden başlamıştır. İsimleri önce özel isim ve cins isim olarak ayırmıştır. Daha sonra da cins ismi kendi arasında somut isim ve soyut isim olarak ikiye ayırmıştır.

İsimler kısmından sonra yazar sıfatları vermiştir. Sıfatları niteleme sıfatları, sayı sıfatları ve derecelendirme sıfatları olarak üç grupta incelemiştir. İşaret sıfatlarına, soru sıfatlarına ve belirsizlik sıfatlarına değinmemiştir.

Zamirler sekiz başlık altında işlenmiştir. Günümüz dil bilgisi kitaplarında ise yedi başlık altında incelenmektedir (Korkmaz, 2003, s. 399). Farklı olarak "zamâir-i müşâreket" başlığı altında "biribiri" zamiri anlatılmıştır. Bu zamire, bakmış olduğumuz dil bilgisi kitaplarında zamir başlığı altında rastlamasak da belirsizlik zamiri olarak alınabileceğini düşünüyoruz.

Eserde en fazla fiillerden bahsedilmiştir. Önce fiillerin "etken, edilgen, geçişli ve geçişsiz" çatıları anlatılmıştır. Diğer çatılardan bahsedilmemiştir. Fiil çekimleri etken ve edilgen fiillerde ayrı ayrı yapılmıştır.

Yazar, fiil çekimlerini günümüz dil bilgisi anlayışından farklı olarak düzenlemiştir. Fiilin mastar hâlini de bir çekim gibi ele almıştır. Mastarı şimdiki zamanda (çözmek) ve yakın gelecek zamanda (çözecek olmak) olarak iki şekilde vermiştir. Yine sıfat-fiil yapısını fiil çekimlerinde göstermiştir. Sadece -an / -en sıfat-fiil ekini ele alan yazar burada da sıfat-fiili şimdiki zaman (çözen) ve geçmiş zaman (çözmüş olan) olarak iki çekimde işlemiştir.

Emir çekiminde de yazar birçok Avrupa dilinde olduğu gibi birinci şahıslarda çekim yapmamıştır. Yani emir çekimini II. ve III. teklik ve çokluk şahıslar üzerinden yapmıştır.

Yazar haber kiplerini beş basit çekim (şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, uzak gelecek zaman, yakın gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman), iki

de birleşik çekim (şimdiki zamanın hikâyesi, öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi) olmak üzere toplam yedi başlık altında değerlendirmiştir. Geniş zamandan hiç bahsetmemiştir. Yakın gelecek zaman ve uzak gelecek zaman adıyla iki gelecek zamandan bahsetmektedir. Hint-Avrupa dil ailesinin Avrupa kolundan olan İngilizcede de böyle bir ayırım vardır. Ama farklı bir dil ailesinden olan Türkiye Türkçesinde ise gelecek zamanda böyle bir ayırım yapılmamaktadır.

Fiil çekimlerinde yazar basit çekimlerle beraber şimdiki zamanın hikâyesi ve öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi olmak üzere iki de birleşik çekim yapmıştır. Türkiye Türkçesindeki diğer birleşik çekimlerden burada hiç bahsetmemiştir. Türkiye Türkçesindeki isteğin hikâyesini (araya idim) ve gelecek zamanın hikâyesini (arayacak idim) haber kiplerinin dışında tutmuştur. Bunları “sûret-i temenniye” adı altında vermiştir. Sûret-i temenniye Türkçede terim olarak dilek istek kipinin karşılığıdır (Korkmaz, 1992: 132). Oysa yazar terim olarak aynı anlama gelen “sûret-i inşâ’iye” (arayayım) adı altında bir çekim daha yapmıştır. Bu çekimleri şimdiki zaman ve yakın gelecek zaman olarak iki başlıkta işlemiştir. Bu iki çekimin de Türkçedeki istek çekiminden herhangi bir farkı yoktur.

Yazar, ilerleyen derslerde harfi-cerlerden bahsettikten sonra kısaca zarfları anlatmıştır. Bunları zaman zarfları, yer zarfları, miktar zarfları ve tarz zarfları olmak üzere dört grupta incelemiştir. Fakat çok kısa ve yüzeysel işlemiştir. Eserde bağlaçları ve ünlemleri de çok kısa bir şekilde ele almıştır. Yazarın zarflar, bağlaçlar ve ünlemler hakkında verdiği bilgiler, kesinlikle yabancı bir dili öğrenmeye yeterli değildir.

IV. Dil Öğretim Yöntemi

IV.I. Eserde Uygulanan Dil Öğretim Yöntemi

Tarih boyunca çeşitli sebeplerle birbirleriyle karşılaşan milletler daima ötekinin dilini öğrenme ihtiyacı duymuşlardır. Bu ihtiyacın, yazı bulunmadan önce, sözlü bir öğretici tarafından veya o dili konuşanların arasında yaşayarak giderilebildiğini düşünmek herhâlde yanlış olmaz.

Yazının icadından sonra toplumlar ötekinin dilini öğrenmek için tarihten günümüze birçok yöntemler geliştirmişlerdir. Özellikle 19. yüzyılda ulusal dillerin dil bilgisi kitapları yazılarak, yeni yeni yöntemler uygulanmıştır. Üzerinde durduğumuz Ta’lîm-i Lisân-ı Rumî adlı esere dil öğretim yöntemi açısından baktığımızda şu sonuçlara varmaktayız:

- a- Harfler tanıtıldıktan sonra hemen arkasından okuma parçalarının verilmesi eserin ilk aşamada okumayı hedeflediğini gösterir.
- b- Dil bilgisi bölümü eserin genelinde diğer konulardan daha fazla yer tutmuştur. Bu da gösterir ki eser konuşma dilinden ziyade yazı dilini ön plana çıkarmıştır.
- c- Öğretim ezbere dayandırılmıştır. Çünkü örneklendirmede herhangi bir konu bütünlüğüne gidilmemiş, örnek kelimeler rastgele seçilmiştir.
- d- Dil bilgisi kuralları tümden gelimli olarak verilmiştir. Bu kuralların bir uygulaması olarak yabancı dilden ana dile çeviriler yapılmıştır. Bu çevirilerde kullanılan cümleler konu dışı, yapay cümlelerdir. Daha sonra dil bilgisi kuralları birim olarak ve açıklayıcı cümlelerle öğretilmeye çalışılmıştır.
- e- Eser bir Rumca öğretim kitabıdır. Ancak dersin dili Türkçedir. Açıklamalar Türkçe ile yapılmıştır. Bu da eserin hedef kitlesinin Rumca öğrenmek isteyen Türkler olduğuna işaret eder.
- f- Dil bilgisi konularının tamamı ayrıntılı olarak anlatılmamıştır. Bu da eserin yabancı dil öğrenmede ilk aşamada yeterli fakat ileriki aşamalar için fazla yeterli olmadığını gösterir.

IV.II. Eserde Uygulanan Dil Öğretim Yönteminin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki değerlendirme göz önüne alındığında esere hâkim olan yöntemin “Dil Bilgisi – Çeviri Yöntemi” olduğunu görmekteyiz. Dilbilgisi - Çeviri yöntemi ortaçağdan günümüze kadar yaygın biçimde uygulanan bir yöntemdir. Başlangıçta daha çok Batı’da Latincenin, Doğu’da ise Arapçanın öğretimi için kullanılmış, sonra diğer dillere uygulanmıştır. 19. yüzyılda Karl Pötz bu yöntemi geliştirmiş ve 20. yüzyılın ortalarına kadar bu yöntem çoğu yerde geçerliliğini korumuştur (Hengirmen: 17). Dilbilgisi – Çeviri yönteminin en belirgin özellikleri şunlardır:

- a) Dil bilgisi: Şekil ve söz dizimi kurallarını içermekte, sesletim öğretimi yapılmıyorsa da başlangıçta sesletim kuralları bir özet olarak verilebilmektedir.
- b) Öğretim ezbere, konu dışı kelimeler, kelime listeleri ve onların çekimleriyle başlar.
- c) Dil bilgisi kuralları tümden gelimli olarak verilir. Bu kuralların bir uygulaması olarak yabancı dilden ana dile, ana dilden yabancı dile çeviri

yapılır. Bu çevrilerde kullanılan cümleler konu dışı, yapay cümlelerdir. Daha sonra dil bilgisi kuralları birim olarak ve açıklayıcı cümlelerle ezberlenmektedir (Demircan, 2002: 150).

- d) Öğretim sırasında ana dili ve yabancı dil birlikte kullanılır. Her düzeydeki bilgi, kaynak dilden hedef dile ve hedef dilden kaynak dile çevrilerle uygulanır.
- e) Öğrencilerin ana dili, dersin dilidir. Yeni maddelerin açıklanmasında ve yabancı dil ile öğrencilerin ana dili arasında yapılması gereken kıyaslamalarda doğrudan ana dili kullanılır. (Hengirmen: 18)

Osmanlı Devleti'nde yabancı dil öğrenimi genel olarak bilgi aktarımına yönelik olmuştur. Bu amaca hizmet eden en iyi yabancı dil öğretim yöntemi de "Dil Bilgisi-Çeviri Yöntemi"dir. Medrese yöntemi olarak da bilinen bu yöntem yurdumuzda da 1950'lere kadar kullanılmaya devam etmiştir (Demircan, 2002: 151). Ta'lim-i Lisân-ı Rumî adlı eser de, yukarıdaki izahlardan da anlaşılacağı üzere, devrin geleneğine uygun olarak Dil Bilgisi-Çeviri Yöntemi ile kaleme alınmıştır.

V. Sonuç

Göktürklere kadar uzanan Türk - Rum münasebeti bazı dönemlerde yoğunlaşarak günümüze kadar devam etmiştir. Osmanlı döneminde bu münasebet üst seviyededir. Bu ilişkinin kendini gösterdiği yönlerden biri de o dönemde kaleme alınmış eserlerdir. Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Rumlar kendi dillerini öğretmek amacıyla birçok Rumca öğretim kitabı ve sözlük meydana getirmişlerdir.

Çalışmamıza konu olan Ta'lim-i Lisân-ı Rumî de 1886 yılında Yorgaki Ohani tarafından yazılmış bir Rumca öğretim kitabıdır. Biz bu eserden hareketle 19. yüzyıldaki Türk-Rum ilişkisini ve Osmanlı Devleti tarafından Rumlara verilen eğitim serbestliğini ortaya koymaya çalışarak, eseri tanıtıcı bir değerlendirmeye tâbi tuttuk. Ayrıca kitaba hâkim olan yabancı dil öğretim yöntemini tespit edip, bu yöntem hakkında bilgi verdik.

Sonuç olarak Ta'lim-i Lisân-ı Rumî, metodu itibarıyla okuma ve yazma üzerine ağırlık vermiş, dinlediğini anlama ve günlük konuşma noktalarında ise yetersiz kalmıştır. "Mukaddime" kısmında da yazarın dile getirdiği (...Rumcanın mekâtib-i şâhâneye müdâvim nevresidegâne tedrisi huşûsunu...) gibi, eser "Rumcaya giriş" kitabı niteliğindedir. İleri bir Rumca için yukarıda

belirttiğimiz eksikliklerinden dolayı yetersiz sayılır. Fakat yeni başlayanlara uygun bir kaynaktır.

Ayrıca eser; i) Osmanlı Devleti'nde, Rumcanın eğitim kurumlarında öğretilildiğini göstermesi, ii) iki dilli olması nedeniyle 19. yüzyılın ikinci yarısında Türk Dil Bilgisinin ve Türkçenin bazı özelliklerinin tespitinde yardım edebilecek nitelikte olması, iii) günümüz dil öğretim yöntemleri ile yüz, yüz elli yıl öncesindeki yöntemleri kıyaslama imkânı vermesi bakımından da önemli bir çalışmadır. ©

KAYNAKLAR

- BÜYÜKKARCI, Süleyman (2003); *Türkiye’de Rum Okulları*, Konya: Yelken Yayınları.
- DEMİRCAN, Ömer (2002); *Yabancı-Dil Öğretim Yöntemleri*, İstanbul: DER Yayınları.
- HENGİRMEN, Mehmet; *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve Tömer Yöntemi*, İstanbul: Engin Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2003); *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1992); *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- MCCARTHY, Justin (1998); *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- ÖLKER, Gökhan (2005); *Ta’līm-i Lisān-ı Rumī (Metin ve Dil Öğretim Yöntemi)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÖZTÜRK, Rıdvan (2003); *Ana Dili Türkçe Olan Ortodoks Rumlar*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi. S.16. s.15-25. Ankara: TDK Yayınları.
- POLAT, İlknur (1986); *Türk-Yunan Çerçevesinde Rum Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara: Üçüncü Askeri Tarih Semineri.
- Rum (1978); *Türk Ansiklopedisi*, C. 27, s. 456-457. Ankara: MEB Yayınları.
- TİMURTAŞ, F. Kadri (1997); *Osmanlı Türkçesi Grameri III*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TOSUN, Ramazan (1998); *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri’deki Rumlar*, Niğde: Tolunay Yayınları.
- VAHAPOĞLU Hidayet (1992); *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, İstanbul

İnternet Adresleri

www.megarevma.net/tarihce.htm, 24.06.2005